

„A Tisza -
 táj
 - parton
 mit keresek?”

(KÖSZÖNTŐ LEVÉL-FÉLE)

Sanyikám!

Negyven valahány éve írtam egy kis évfordulói cikket Fejér Lipótról, ami aztán közlésre nem került; illetve előkerült, ha nem is előkelően az „íróasztalnak”, hanem a szerény beépített „fali szekrénynek” készült „műveim” közül, mikor kötelező kályhacső-béleltetés miatt ki kellett rámolnom.

Odaadtam a kéziratot a *Természet Világa* főszerkesztőjének, Staar Gyulának, hátha közölheti mégis? Szívesen vállalta, hiszen „az ilyen nagy matematikus – mondotta –, mint Fejér Lipót mindig időszerű”.

Aztán 2006. május 26. keltezéssel gyönyörű képeslapot kapok Iliától: „[...] Ennek a soha nem létező Szentnek a képével jelentkezem. Olvastam a *Természet Világában*, hogy a következő számban írásod lesz Fejér Lipótról. Eszemben volt F. L., 1957-ben valami Juhász-ügyben meglátogattam. F. L. kapcsolatban volt a Négyesy-szemináriummal, akik bölcsészként járogattak matematikára is. Egy nagyon alacsony, kicsi öregúr van az emlémben, mozgékony tekintet és elme. Valahol a 11. kerületben lakhatott. Várom tanulmányodat. [...]”

A másik oldal: „Szent György szobra. XII. század. Kalocsa, Érseki Kincstár.”

Aztán júl. 19-es keltezéssel újabb Ilia képeslap a Magyarózdai Radák-kastély (XVII. sz.) fényképével: „[...] Tápén vagyunk még Házpásztorok, de néha belátogatók a városba. Ott olvastam Fejér Lipótról szóló írásodat a TV-an (Meg az írás kalandos sorsát is.)

Domokos Matyi után Beney Zsuzsa is elment. Az előbbi jó barát volt. Az utóbbi valamikor szerzőm[...]”

Hadd ugorjak egy óriásit az eltűnt (vagy inkább elveszett?) idő nyomában: Szeged, 2006. nov. 10. keltezésű, hivatalos-szerkesztési tárgyú és egyben Sándor Iván munkásságáról szóló új könyvét (Sorskert) küldő levélsomagjához a következő P. S.-t fűzi a főszerkesztő:

„[...] Irigykedve olvastam a Forrásban Buda Feriről írt tanulmányod. Nekünk miről írsz legközelebb? Márciusban [...], 60 éves lesz a Tiszatáj. Az ünnepi, jubileumi számhoz föltétlenül kellene Tőled valami.”

Buda Ferenc *Isten szalmaszálánjáról* írt recenzióm tréfás elismerése különösen jókor jött és nagyon jól: magam is „Isten szalmaszálán”, inkább mint bármikor.

De hát mivel járulhatnék a jubileumi számhoz? Ha persze tudom jól, hogy egyáltalában nem „föltétlenül” kellene tőlem valami. Az én szerény szerzőrecenzensi csónakomat

mindenesetre ez a szerkesztői-folyóirati – mert nem csak a főszerkesztőből: az egész kis stábból sugárzik – reánkfigyelés-gondoskodás kötötte ki s köti ki újra meg újra a Tiszatájparthoz. Meg a két másik folyóirathoz, ahol szintén Ilia-tanítvány a főszerkesztő: az Új Forráshoz és a Forráshoz.

Meg vonz az is, hogy ők is, szerkesztők és folyóiratok, ugyanolyan segítőkész érdeklődéssel figyelik és kommentálják a közelebbi s távolibb környező országok, irodalmuk, kultúrájuk, népek sorsát, mint Ilia és az általa megálmodott-elindított Tiszatáj. Divatos posztmodern szóval szinte „Hálózat”-ról beszélhetnénk, ha a „háló” magyarul nem jelentene valamiféle zártságot is. (Vagy rosszabbik esetben „bezártságot”, „befogást”.) Talán inkább azt mondhatnánk, hogy mindhárom folyóirat Németh László gondolkodásának és írásának „alaprétegeire” figyelve és építve igyekszik megfelelni korunk és sorsunk feladatainak, kérdéseinek, kihívásainak? Mindegyik a saját egyéni módján hagyományai, helye (genius loci) és követelményei szerint. Nem tudom; s nem is akarok az évfordulókhoz szokásos ünnepi tósztokba bonyolódni. Csupán a kézzelfogható tényre (vagy inkább momentumra, mert ma már minden „tény” eleve gyanús) utalnék, hogy a – nevezzük így – „Ilia-folyóiratok” milyen jelentős és minőségi szerepet vállalnak a Németh László-i gondolatok, hagyaték, műveltség eszmény, s esetenként akár a Németh Lászlói életmód követésében, folytatásában, őrizésében. A tudatosításában, sőt, elfogadtatásában, hogy legyünk mégoly különbözőek, ellenkezőek, sőt ellenségesek akár, mégis csak egy „Nagy Család” vagyunk. Magyarok, s tágabban keletközép-európai népek mindahányan. „*Gens una sumus*”. Domokos Mátyással ennek fel- és el nem ismerésének a súlyos következményeire figyelmeztetve. Meglehet épp erre is utal Ilia képeslapján „Ennek a soha nem létező szentnek” küzdelme a sárkánykigyóval.

Ami pedig a 60 év történetét – küzdelmeit illeti, el kell olvasni (újra) Gyuris György *A Tiszatáj fél évszázadát* (1947–1997), valamint Vörös László *Szigorúan ellenőrzött mondatokát* (A főszerkesztői értekezletek történetéből 1975–1986).

A két alapos, megbízható s egyben rendkívül érdekes, izgalmas, tanulságos könyv híven dokumentálja a „soha nem létező szent” küzdelmét a Sárkánykigyóval. Ami viszont máig is tart. Mert a sárkánynak száz feje (és arca) van, „a soha nem létező szent”-nek pedig csak egyetlen fegyvere; hiszen „a jó egy ügy”, tanította Németh László.

Vagy ahogyan N. L. a Németh Ágnes összeállításában és gondozásában a *Tiszatáj Könyvek* sorozatban megjelent *Naplóban* 1940-ben Vallombrosai zarándoklatáról írt jegyzetében fogalmaz: „[...] Időnként le-le kell vizsgáznia egy kornak, mint ahogy Európa is levizsgálja most, hogy mennyi erkölcsöt, bátorságot, tudást és önfeláldozást vagy bűnt, kényelmet és luxusszállót nevelt »árnyas völgyeiben« – de ami fontos és állandó, mégsem a vizsga, hanem a készüllet, az örök tréning, amely nem száll el, mint a csatamezők füstje, hanem az új, szűkebb vagy tágabb rendben is »készül«, emelkedni próbál, akár a sok hódítót látott hegyeken: a bükk és az olaj. Firenze itt készült, a Firenzék mindig is itt fognak készülni [...]”

De hát kis magyar Vallombrosát keresni a Tisza parton? Legenyhébben szólva is az „Őrültek”-be illő csomorkányiság. S most visszatekintve elveszett-elvesztegetett időmbe, úgy látom, hogy mégis azt kerestem, mióta Kiss Feri még mint Debrecenből jól ismert barátját, beajánlott, mikor tanítani a szegedi egyetemre vetődött, Iliához és a Tiszatájba.

Ehhez egyébként nem is kellett professzornak vagy egyéb egyetemi nagyságnak lennie Szegeden; számos tanítványa „Hural”-beli eszmetársa-barátja nevével találkoztam később a Tiszatáj cikkei-tanulmányai között vagy alatt. Az én „beszervezésem” valamikor a hetvenes évek elején történhetett, amint Ilia 1972. július 7. keltezésű levele tanúsítja: „Kedves Uram, ne vegye fölös zaklatásnak és udvariatlanságnak se, hogy a levéllel fölkeresem a személyes ismeretség nélkül. Nagyon szeretném, ha dolgozna a Tiszatájnak. Szóban talán egyszerűbben és közvetlenebbül meg tudom majd magyarázni a kérést, most csak írjon: miben lenne jó megegyeznünk. [...]

Most látom a Kriterion-nál megjelent kötetét, gratulálok hozzá! Írni fogunk róla, a válalkozásról is.

Szentgyörgyi új könyve (What Next?) eljutott-e Önhöz? Erről is kellene szólni valamit. Vegye fontolóra ezt a kérést is.”

A *What Next* természetesen nem jutott el „Önhöz”, Ilia küldte el, mint később és anynyiszor a recenzióra kiválasztott könyveket. A Kriterion a „Korunk Könyvek” sorozatában *A matematikai Absztrakció történetéből* című tanulmányomat közölte. Magyarországon akkor már többször, több helyen megjelent; a kutya se nyalta meg, illetve E. Fehér Pál, de abban nem volt köszönet. Érthetően tehát nagyon megörvendeztetett Ilia finom dicsérete és persze egész levele. Akkoriban elsősorban a szívemet melengető büszkeséget-örömet éreztem; csak ma látom, a la recherche de temps perdu, hogy ez a levél indított el a természetnek, érdeklődésemnek, művelődésemnek, ízlésemnek, szerénységemnek, szétszórt-ságomnak, szubjektív objektivitásomnak, rang és karrier közönyömmnek stb., szóval Csomorkányságomnak (vagy „vallombrosiánusságomnak”?) legjobban megfelelő (és nekem egyedül megfelelő?) műfaj: a ma divatosan magyarul is *Essay Review*-nak nevezett recenzió-esszé felé. Amire eleinte egyedül a Tiszatáj volt vevő.

Később azután két szintén Ilia-tanítvány főszerkesztette folyóirat, a Komárom-Esztergom megyei új Forrás és a kecskeméti Forrás is szívesen közölte ezeket a recenzióesszéket, Miskolcon pedig Németh László „dárdahordozója”, a különben szintén „Ilia gyanús” Cs. Varga Pista. És ezt az „országos terítettséget” mind a Tiszatájnak köszönhetem. Sőt ide számíthatom a Fodor Andrásón és Tüskés Tiboron keresztül az ugyancsak „Tiszatáj-fertőzött” Szederkényi főszerkesztette Jelenkort is. Pótolhatatlan mesterünk, Domokos Mátyás frappáns megfogalmazása szerint a magyar irodalom mindig is „folyóirat-irodalom” volt. Nyilvánvaló, hogy éppen ez a fajta irodalom felel meg leginkább a recenzióesszé műfajának; lásd a *Times Literary Supplement*-től a *London Review of Books*-on, az *Isis-en*, a *Renaissance Studies*-on és a hasonló recenziókat vagy recenziókat is szakszerűen és bőven közlő folyóiratokon át a *Journal of Interdisciplinary History*-ig és a *Casa Editrice Leo S. Olschki* ragyogó *Nuncius*-áig, ami a maga módján ugyancsak vallombrosai vállalkozás. Talán még azt is megkockáztathatom, hogy könyvsorozata, a *Biblioteca di „Nuncius”* a maga területén és módján körültekintő válogatásával, logikus sokféleségével, minőségkultuszával, közérdekűségével ökomenikus-kiegészítő, békítő-tanító szándékával még tán hasonlít is a *Tiszatáj Könyvek*-hez, és a Kriterion fentebb említett sorozatához, és nem túlzás tán hozzájuk sorolni a *Téka* köteteket. Melyek különben még külalakban is hasonlítanak kicsit a „Nuncius” Könyvtár köteteihez. És akkor – bár „örültek”-hez illő boldond beszéd „A Tisza-parton” keresni egy kicsi, de messzire ható magyar Vallombrosát, de van benne rendszer.

Idáig jutottam a határidőnek kitűzött január végéig. Úgyhogy itt be kell(ene) fejezni ezt a köszöntőlevél-félét.

Csakhogy N. L. 1940-es vallombrosai üzenete szerint (lásd *Napló* 36. oldal.) a hely szellemében éppenséggel nem valami rendszer a fontos, hanem – ismét ide írom – a „készület, az örök tréning, amely nem száll el mint a csatamezők füstje, hanem az új, szűkebb vagy tágabb rendben is »készül« és emelkedni próbál...” Megfelel ma ennek akárcsak szándékában is Magyarország és Európa?

Ez a köszöntőlevél-féle mindenestre befejezetlen marad.

P. S. Jó húszegynehány éve, amikor még olyan fiatal voltam, úgy hatvan körüli, mint a jubiláló Tiszatáj most, Varga Dombi hathatós írószövetségi, stb. támogatásával drága feleségemmel együtt eljutottam Itáliába. Dombiék jártak már erre felé, Ravennától kezdve nagy szakértelemmel, fáradhatatlanul vezettek templomról-templomra. Ravennában döbbenten, megrendülten lelkesedtem a mozaikcsodákon, kivált a S. Apollinare in Classe-ban. Órákig üldögéltem, várva hogy érdemesebb turisták ellássák a szükséges, lírás érmeikkel a megvilágítást. Aztán lassan kezdtem templommérgezést kapni. Gyönyörű, lenyűgöző volt, minden a monumentális építészeti leleményektől a legkisebb freskórészletig, de valahogy minden végső soron szenvedésről, alázatról, halálról szólt. A Befejezettségről. A mindentudásról akár. S aztán mikor kitámolyogva az Uffizi-szédítő képáradatából felzarándokoltunk, ügyet sem vetve útközben a Pitti palotára, a Viale Galilein végigkanyarogva a San Miniato al Monte-hoz, s miután a teraszáról kigyönyörködtük magunkat Firenze páratlan látványában, bementünk a templomba, ott hirtelen egy másik világba cseppentünk. Esteledett már, de a templomban villanyvilágítás nélkül sem volt sötét. A szerzetesek a gregorián hangjaira körben járva peripatetikusan imádkoztak. Készültek? Pillanatnyilag tán csak az estére és a vacsorára. Nem ismertem, pedig már jócskán ismerhettem volna Németh László vallombrosai „üzenetét”. Azt persze tudtam Fülep Lajos peripatetikus óráiból, hogy mi és milyen nagy a S. Miniato jelentősége még a Renaissance művészetében is. Azt viszont csak most másolom ide Pogány Frigyes Firenze könyvéből, hogy „Róma pompájával szemben valami bensőségesebb atmoszférát sugároz, léptéke emberibb, s belseje is inkább intim, szinte lakályos!” Akkor csak ültünk egymás mellett, fogtuk egymás kezét, kimondhatatlanul boldogok voltunk, hogy itt lehetünk, hogy élni igen jó. De hátha éppen ez volt akkor ott Vallombrosa üzenete? Az élet üzenete, az életé, amely rendszertelenül és rendszerektől függetlenül „készül” és „emelkedni próbál”. Amint jó „Vallombrosásként” Darwin, s nyomában Juhász Nagy Pál tanította. Mint a nagy, utolérhetetlenül okos XVII. században a maga módján az ugyancsak Vallombrosai indíttatású Galileo Galilei. Meglehet Ilia képeslapján ő „a soha nem létező” (de mindig jelenlévő) Szent?

Vekkerdi László